

Kritikk av den politiske fornuft DEL I

Av Tor Kaare Kvaal og Jan Isak Sæther

[S. 85-94]

Dette er et verveskriv som ikke verver tilhengere. De påstander som vrimler i dette essay, påberoper seg ingen logisk evidens, men er bare midler til å treffe leserens klangbunn. Her påstås for det første at enhver teoretisk påstand kun er en øyeblikksstemning ikledt postulats form og derfor hverken sann eller usann. Selve *denne* påstand, og mange av de følgende, som naturligvis også er uefterrettelige, vil bare enten angå eller ikke angå leseren. Essayet utber seg ingen tilslutning, men oppfordrer tvert imot til avståelse fra ethvert tilhengerskap, ethvert avhengighetsforhold, enhver binding til enhver annens påstand. Man kan ikke være *tilhenger* av en annens følelser.

FØRSTE GJEMSEL: IDEOLOGI.

Ordet «virkelighet» er i det følgende en betegnelse for det eneste uomtvistelig felles menneskelige som kan knytte mennesker på Jorden til hverandre i varighet: at enhver – og alle – er stedt uhelbredelig alene, og at enhver er alene i verden om å ha sin ensomhet tilfelles med alle. Mennesker kan nok også møtes i fryd, men det er dog alene, ikke omfavnet, at vi må forlate Jorden. Først som håpløse kan vi møtes, ikke enighet mot enighet, ikke engang bare legeme mot legeme, men blod mot blod, håpløshet mot håpløshet, lengsel mot lengsel.

Må man *lete* etter sin ensomhet, innebærer det at man må være ulydig, ulydig mot alles påstander, ulydig mot alt og alle en har gjort seg avhengig av og bryte ut av den livmor som gemmer ens ensomhet. Den ennå ikke ensomme er ennå ikke født til Jorden.

Påstand er begynnelse til 'ideologi'. Vår blødende virkelighet er så å si alltid «overbygget» av velkomne påstander hvormed vi søker å avsvække det virkelige livs uutholdelighet.

Det er uutholdelig ikke å eie en tro, en ideologi, en tilhenger, en urokkelighet i kaos, en øy i tilværelsens hav. Men i det øyeblikk jeg har en tro og en tilhenger, har jeg også en tro og en tilhenger å miste, et fall forut, et mørke å nedstyrtet i, en hevn å ta. Også troen på Gud er en tro å miste. Også troen på Gud er en tilflukt fra utåleligheten i den rå, illusjonsløse og u-overbyggelige virkelighet. Gud er hverken noen eller noe på hvilken eller hvilket vi kan «tro». Han er hverken et «jeg» eller en størrelse. Han er å finne bare på bunnen av vår ensomhets avgrunn, der vi ikke lenger vil tviholde eller frykte, fordi vi der vil ha tapt alt, inkludert oss selv. Han er bare nær på bunnen, der menneskene først også vil kunne finne hverandre i den felles visshet om at alt håp, alle trossatser og alle ideologier er ulike versjoner av den samme ønsketanke, den samme frykt for ikke å finne et punktum, en hvile og en trygghet i en verden hvor vi dypest vet at alt er bevegelse, flyktende relasjoner og kontinuerlig omveltning.

Bare i vissheten om vår *felles* ensomhet, kan håpets og ideologienes fravær tåles. I denne visshet avsløres ideologiene som halv-personifiserte illusjoner, hvis beskyttelse den *isolert* ensomme har trengt for å unngå vanviddet. Bestjålet for trossatser vil da si befridd fra tapsfrykt (fordi det intet er igjen å tape), befridd fra moraliseringens nødvendighet, fra hat og dom, i det hele tatt fra å måtte utelukke og ringeakte.

ANNET GJEMSEL: TILHENGERSKAP.

En idealisme som er oppbygget av *systematiserte* påstander (les: følelser) vil måtte ta liv for å bli politisk iverksatt. Idéens mester verver seg frivillig eller ufrivillig en skare av tilhengere, og tilhengerne verver iverksettere, som i sin tur besørger idéen materialisert. Under denne prosess

tystes den opposisjonelle, enten det skjer ved å gi ham så megen mat i munnen at han knebles, eller ved tortur, eksekusjon og en meget vid tolkning av begrepet sinnssykdom. Midlene varieres alt etter opposisjonens styrke og «helligheten» i ideologenes iver.

En tilhenger er en som gir avkall på sin egen helhet ved å la seg regjere av en annens påstand. Hans tilhengerskap er betinget av at påstanden kan være et gjemsel for hans ensomhet. Han har lenge søkt etter visdom på idé-tilbudenes torg: i bøker, i egen og andres hjerner, men nu finner han visdommen inkorporert, og han søker ikke lenger, han gjemmer seg i mesteren fremfor å forstå både mesteren og idéen som milepæler på den vei han må tilbakelegge for å finne seg selv uhelbedelig alene – sammen med alle. Istedenfor å la påstanden være en katalysator i hans egen integrering, lar han den villig beleire sin identitet. Mesterens tanker blir så tilhengerens bokstav.

Det er opprinnelig den charismatiske magi som mesterens person kaster over tilhengeren, som også forlener læren med sin styrke. Mesteren både unnfanger idéen og skjenker dens ytring ut fra sin Eros, sin skapende energi. Tilhengeren, derimot, kan bare ytre idéen reproduktivt eller fortolkende. Han parasiterer på mesterens Eros, og forvender Eros til *begjær* etter Eros, hvilket ytrer seg som herskertrang. Fordi tilhengeren ikke selv har skapt den idé han proklamerer, vil den for ham ikke være en organisme med pulsslag og varme, men et saksforhold, hvis logiske evidens alle har å innse. Han blir påpasselig og nidkjær i sine krav om andres underkastelse som vederlag for sin egen underkastelse under mesteren, sine egne avkall for mesterens og idéens skyld. Hans følelser blir juridiske.

Denne forringelse av visshet og stemning til teorier og «sannheter» har spilt en skjebnesvanger rolle i vår historie, som på mange måter er blitt beretningen – ikke om en vekst, men om en forkalkning, om de gamle organiserings- og iverksettelsesformers uduelighet. En «bevegelse» basert på tilhengerskap stivner alltid i u-bevegelighet eller oppsplittes i bastante fraksjoner som innbyrdes bekrieger og kompromitterer hverandre. Det er ikke fordi de representerer hver sine sannheter, hvilket påstås, men fordi de proklamerer hver sine påstander basert på den initiativtagende dissenters emosjonelle type og dissensens tilfeldige øyeblikk.

Evangeliet om kjærlighet ble til et klerikalt *påbud* om kjærlighet, da Guds rike ikke lenger ble evangelisert = bekjentgjort, men *innført*. Og da den kristne religion av Luther ble avkledt sine overbygninger og henvist til den nakne gudsvisshetens fødsel på bunnen av skyldfølelsens helvete, fremstod straks tilhengeren, Melanchton, og knesatte denne fødsel som *juridisk prinsipp*, hvilket er en absurditet, fordi gudsvissheten lar all jus fremtre som komisk. Følgen ble med nødvendighet en ny kirkedannelse. Dermed redusertes Luthers revolusjon til en reformasjon og en konkurransekirke, hvis dogme-apparat er like juridisk som det katolske, bare mer sjarm- og billedløst. Man ser her hvordan Luthers inngrep i historien blir sensurert og temmet og teoretisert av hans mest intelligente tilhenger. Dette er et eksempel på historiens evindelige fall fra visjon til juridistikk, fra profeti til advokatur. Mesteren griper inn i fremtiden, mens tilhengeren griper tilbake og forsvarer mesteren – allerede som noe fortidig.

Karl Marx's tillit til historiens selvrealiserende dialektikk, ble hos tilhengerne til et arbeidsprogram, til utålmodighet og betvingelse og tilrettelegging av de historiske virkekrefter eller til erklæringer om tidens fylde tross vissheten om at målet ennå langt fra var fullt. Deres operative inngrep i historiens åndedrett ble til en spolering av den dialektikk de ville fødselshjelpe.

Nietzsche's «herre»-menneske ble av Hitler og hans med-ideologer forsøkt innført i historien. Fråtsende i påstander, doktriner, illusjoner og myter som var forlatt av sin fordums mening, *postulerte* man herre-mennesket i form av et herre-folk, en fårehjord av helter, som i kraft av sin rasebiologiske overutrustning eide sannheten alt i mors liv, og denne sannhet skulle frelse all skapningen en gros om den bare var omsluttet av klørne til den germanske ørn. Under påberopelse av bl. a. Nietzsche skapte Hitler sitt system av udiskuterbare sannheter – under påberopelse av den mester som uttalte at idé er en annen betegnelse for løgn, og at sannheter er ledsagere som det feige menneske trenger for å overleve – under påberopelse av historiens kanskje modigste gjennomlever av den rå, illusjonsfrie virkelighet, kanskje en av de første etter

Jesus som våget å oppleve fraværet av all hjelp. Illusjonsstormeren ble isteden garant for historiens mest konsekvent gjennomførte ideologiske blendverk.

Det er likevel ikke tilhengeren selv som er sin mesters antifenomen. Antifenomenet er tilhengerens organisering og nedfrysning av mesterens visjon. Antikrist er derfor kristendommens *innføring*: du skal trom ellers dør du. (Evangeliet, derimot, består i en ren bekjentgjørelse av at Gud er ulykkelig forelsket i hvert menneske og i en henvisning til den Menneskesønn som gjorde gudsforlattheten guddommelig.) Anti-Marx er ikke Lenin, men Lenins påtvingelse av marxismen. Gjennom hele historien er det organiserings-formen, det nedfrossede, som kriminaliserer mesteren. Det er organiseringen av personen som er anti-personen.

TREDJE GJEMSEL: Å HA EN FIENDE

Krig er et annet ord for relasjon. Relasjon vil si spenning, og spenningen mellom levende enheter på Jorden er like opprinnelig som Jorden selv, like uunngåelig for jordlivet som solens lys. Men hvor skal krigen utkjempes? Skal og må den utkjempes mellom mennesker, eller kan mennesker i *fred* samles mot løgnen som krigenes objekt?

I sin naivt-primitive form, som væpnet kamp, opptrer krigen mellom grupper som er enet om ikke å ville innrømme menneskenes uhelbredelige ensomhet, enet om ikke å ville fødes til Jorden. Denne ensomhet, som i et foregående er kalt «*wirkelighet*», skjenkes først ved vissheten om at jeg og min neste ikke bare er vår egen avgrunn, men også hverandres, for min medskapning er alltid min konkurrent i livskampen, og derfor min fiende. Ethvert forhold, også vennskap, er dypest sett en kamp om makt. I all historie har menneskeheten skånet seg fra å oppleve alene-hetens og livskampens utholdelighet ved å la all utholdelighet inkarnere i en strategisk fiende. Derav vår paradisiske optimisme om bare «fienden» blir nedkjempet. For det troskyldige håp vil alt som er utholdelig i verden være eliminert med fienden. Det løgnfrie innsyn i min og min nestes situasjon er imidlertid selv utholdelig. Men bare dette innsyn, bare det, kan kanskje også skjenke evnen til å brobygge mellom våre ensomheter, idet vi med blodet vet at vi i alle fall er felles om å være stedt endog som fiender i hvert vårt mørke. Dette er en bunn der bare hjertene kan hamre mot hverandre, men kanskje også *med* hverandre, der vår *innbyrdes* krig kanskje kan *ene* oss, og vi kan samles om å føre krigen mot alt som tilslører krigen. Men istedenfor å erkjenne sin egen alene-het og strekke ihu-kommelsen inntil den også omfavner medskapningens, fiendens, istedenfor i fellesskap å rette vreden mot løgnen som en av de få massive fiender som kan gi oss en løgnfri sandretkighet, samles vi *omkring* en løgn, forkledd som ideologi, *mot* mennesker som er samlet omkring en annen. Driften til selvoppholdelse har nettopp ropt: «Bort fra dette grusomme rom hvor vi erkjenner og innrømmer! Til kameratskapet! Til samling mot dem som ikke aksepterer *vår* livsløgn, *vår* ideologi! Bort herfra, hvor samvittigheten hamrer mot hjertet og vil bli innrømmet! For i kameratskapet kan vi stå skulder ved skulder, i sandretkighet mot den massive fiende som gir oss vår selvrettferdighet, nemlig det kameratskap som hylder en annen livsløgn enn vår!» For kameratskapet, hvis vesensmerke er den naive selvrettferdighet, kan bare bestå i aggresjon mot et annet, begge er samlet omkring en livsløgn, en ideologi. Og fordi de begge ustanselig minner hverandre om hver sin livsløgn, er de utholdelig for hverandres samvittigheter og våpnene må smies i jern.

Livsløgner og påstandssystem har dertil sin egen dynamikk. Fordi de ikke hører livet til, men er teoretiske produkter av frykt og intellekt, har de ingen *vekst*, de kan bare *konsolidere* seg, hvilket må skje ved å utslette konkurrerende påstandssystemer. Når slike systemer er inkorporert i stater, vil statene derfor måtte bekriige hverandre.

Påstandssystemer forsvarer seg selv ved å utbygge sine løgner, fremfor å tilstå. Fordi et påstandssystem ikke er et subjekt, kan det heller ikke tilstå. Dette selvforsvar fortøner seg alltid tillitvekkende når det opptrer i kameratskapets og propagandaens gevandter. Ethvert spørsmål, enhver anklage og enhver kritikk blir da fiendens munn. Jo mer dogmatisk, d.v.s. løgnbefestet, kameratskapet er, desto grusommere blir også kameratskapets hevn over den *spørsmåls*-stillende kamerat. Kirkehistorien, etter-revolusjonens Russland og nazistenes Tyskland leverer de

nærmeste eksempler på hvor ettertrykkelig den dårlige samvittighet må tystes innenfor løgnkastellenes murer. Ved inkvisisjon, Stalin-prosesser og nazi-leirer viser systemene hvor vondt de ville hatt det i hjertet, – hvis de hadde hatt noe hjerte.

Menneskenes egentlige motstander er uvirkeligheten, paradiset hinsides nedkjempelsen, som holder liv i dogmet om min, men ikke din – vår, men ikke deres godhet. Men denne motstander kan ikke slås i hjel. Medskapningen, derimot, er ikke bare en konkurrent i livskampen, men også en potensiell medarbeider i krigen mot alle de samdrektigheter som er samlet mot mennesker.

Også om vi samles i fred mot løgneren som felles fiende, må fienden imidlertid kunne sees som vilde, den må kunne kjennes og forestilles. Men den må aldri bli kjøtt og blod. Bæreren av løgneren må alltid skjernes fra løgneren selv, som nettopp ikke avsløres og stilles til skue ved å myrde løgneren. Leviathan og Antikrist må aldri bli ett med «de andre», de fremmede, for da har vi latt dragen inkarnere i vårt kameratskap, og våpnene må atter smies i jern.

Medskapningen er enten jeger eller vilt; han jager mot meg det jeg selv ikke rommer, og jeg jager ham for hans forskjellighet. Han blir hva jeg er i forhold til ham. Som min potensielle medarbeider er han med-lidende og med-skyldig: med-korsfestet og med-røver; som fiende, derimot, er han bare offer og forbryter.

Ropet etter hjelp bevæpner krigen og væpnere iler til. Men væpneren kjenner hverken mitt fiendskaps begynnelse eller min fiende, og han kjenner slett ikke min fiendes væpnere. Krigen blir derfor alltid anonym, enten den beror på personlig fornærmelse eller på ideologisk motsetning.

Det personlige fiendskap har tusen og én begynnelse, men i et ideologisk tømret fellesskap forenes de private aggresjoner som i en trykk-kjele og utspyes i én retning, mot den massive fiende utenfor vår enighets og vår gjemsels grensemurer. Ved dette skåner man seg alltid fra å ta stilling til sin opprinnelige aggresjon. Krigen bortforklarer kollektivt kjærlighetens utfordring 'elsk dine fiender' i en ideologisk styrkeprøve, der individet selv hverken kan eller vil trekke seg, for begynnelsen til hatet er for lengst glemt. Heller ikke kan fred stiftes ved å nedfryse krigen. Trykket vil tilta påny og temperamentene vil gløde. Da vil også krigen tine påny og fredstraktatene vil brennes på ideologienes altere. Freden er da bare et produkt av krigen, en tilmålt tid for den i øyeblikket seierrike løgn.

Krig kan ikke unngås på Jorden. Men den kan endre sted, form og objekt. Idag må den føres mot de illusjoner for hvis skyld mennesker torturerer og likviderer hverandre for å slippe virkeligheten; den må føres mot alle de påstander som tjener som gjemsel for individene og blendverk for folkene, også mot illusjonen om vennskap og inderlighet som et strategisk vakuum, kort sagt illusjonen om at krig kan unngås på Jorden. Den kan aldri unngås, alltid bare nedkjempe sine egne primitive følger. (At 'kjærligheten' er det eneste våpen i krigen mot løgneren, og at bare den kan skjelve mellom løgn og løgner, vil fremgå i essayets 2. del.)

EKSKURS OM BEHOV, ARBEID OG GLEDE

Jeg har *behov* for mat, klær og hus. Mitt behov er det jeg trenger og kun det. Jeg har aldri *rett* til mer mat enn det jeg trenger. Jeg har ikke rett til mer mat enn min neste fordi om jeg har arbeidet mer, jeg har bare fysisk behov for det. Når jeg har hva jeg trenger, skal jeg ikke skjele til min neste for å se hvor meget mindre han har gjort seg fortjent til ved sin mindre arbeidsinnsats. For stillelsen av næringsbehovene er noe som *dekkes* og skal dekkes, men den *fortjenes* ikke. Stillelsen av næringsbehovene er ikke et vederlag for arbeid, men en selvfølgelighet, som det at 2 og 2 er 4. I en verden hvor ikke alles næringsbehov dekkes, er 2 og 2 ikke 4.

Stor arbeidsinnsats berettiger ikke til luksus, like lite som den rike arvings latskap berettiger til den. For ingen *behøver* luksus. Er den store arbeidsinnsats utført i glede, er den sin egen lønn. Hvis den er utført som jakt og middel *til* den høye lønn, er den utført i et kapitalistisk samfunn, hvis éne vesensmerke er at det sammenblander økonomiske og rettslige prinsipper. At rett og behov bør holdes strengt adskilt, blir selvsynlig først hvis man lever i et fellesskap hvor det er mulig å arbeide med det som bringer en glede. Gleden og iveren øker da proporsjonalt, og iveren *er* arbeidsinnsatsen. Gleden og arbeidet blir *ett*: begge er de lønnen. Å penge-belønnes proporsjonalt

med graden av glede, er en absurditet, og man spør uvilkaarlig: «Hva skal jeg med mer penger enn jeg behøver? Hva har penger med mitt arbeid å bestille? Jeg tar gjerne imot penger, men det er for mitt behov, ikke for mitt arbeid. Mitt arbeid er en glede, og jeg *skjenker* dets resultater, jeg *selger* dem ikke. Tar jeg kanskje betaling av min elskede fordi hun elsker meg?»

I de fleste samfunn arbeider mennesker derimot for å få penger til å bli glade. De utfører *lønnsarbeid*, hvor de avlønnes proporsjonalt med arbeidsgiverens eller statens taksering av deres arbeid: de blir da selv en vare. Når et menneske arbeider for *derefter* å kunne bli glad, lever det i et samfunn hvor arbeidet er sin egen perversjon. Arbeidet, som i sitt ur-vesen er det samme som kunst, d.v.s. en lekende utfoldelse av selvforøkende energi, er da blitt til lønnsarbeid, hvilket er en *selvforøgende tapping* av energi, som kjeder helsen av arbeideren og gjør ham rettmessig grisk etter mer penger, d.v.s. etter mer skadeserstatning fordi lønnsarbeidet dreper hans arbeidsevne. Og hans lille egoistiske gledes-erstatning, hobby'en, får han med tiden stadig mindre tid og ork til å utfolde. Dertil blir produktet av et lønnsarbeid dødsens kjedelig både for arbeideren – som ikke har noen glede av det, for produsenten – som ikke har skapt det, og for konsumenten, som blir tilbudt noe som støver av gledeløshet. Alle vil de helst også bli kvitt det: Arbeideren for snarest å komme hjem til drinken og tøflene, produsenten for å legge nok en alen til sin vekst i banken, og konsumenten for å slippe synet av noe som både er stygt og forbrytersk.

Et samfunn hvor arbeid og glede ikke er ett og hvor menneskene ikke lærer å skjelne mellom behov og rett (som beskrevet ovenfor), er et kapitalistisk samfunn – uansett navn. På den annen side skal ikke et økonomisk geni hindres fra å anvende sitt talent. Om han virkelig arbeider i forannevnte betydning, vil vise seg derved at han er tilfreds med å forvalte kapitalen og produksjonsmidlene, men derimot ikke fordrer ubegrenset besittelse og opphopning av kapital. I så fall arbeider han for at arbeidet skal gjøre ham rik og glad, og i så fall bør en domstol stjele fra den rike og gi til den fattige. Én har kanskje juridisk begavelse; det gir ham ikke *rett* til mer enn andre. Hans rett er i frihet til å finne anvendelse for sin begavelse. En annen har økonomisk talent; det gjør ham ikke mer *sulten* enn andre og derigjennom mer berettiget til rikdom. Hans rett er i frihet å finne anvendelse for sin begavelse.

FJERDE GJEMSEL: KULTURLIV

Når man har innsett det foregående, men ikke ønsker å forandre det, finnes det et luftig gjemsel som det ikke kleber jord og banalitet ved, nemlig ånds- og kulturliv. Så lenge de økonomiske basis-forhold er så giftige som idag, er det trolig at også all kultur blir sin egen perversjon. Når alle er enten utbyttere eller utbyttede og ingen har et sunt forhold til sitt arbeid, er det også umulig å ha et sunt forhold til sin tanke. Kulturen blir da en u-kultur, en «overbygning», et ferie- og adspredelsesanliggende, en kamuflering av pestkilden og ikke innebegerpet av individenes nyplantninger på samfunnets jord. Nu gis der hos oss én kultur for forretningslivet, en annen for ånden, sjelen og søndagen. Denne ideal-kultur *leses*, forretningskulturen praktiseres. Ideal-kulturen lukkes inne mellom bokpermene søndag aften, og fra mandag til fredag arter den seg som ulastelighet på arbeidsstedet og overbevisning i lunsj-pausene, men forretningskulturen gjør den intet for å kultivere. Til det er den for storslagen, for høytravende og flukt-betinget. Denne ideal-kultur er i grunnen dypt umoralsk, fordi den ikke unner alle å betre sine palasser og sine problemer av høyere art, og den burde forstå seg selv som det den er: et opium, en overbygning, en overflødighet. Så lenge forretningslivets menneskefiendtlige mekanikker og finansadelens status som både ånds- og rettslivets ubestridte herskere, ennu ikke er bragt til menneskers bevissthet, og så lenge en mentalitetsforandring med *påfølgende* basisforandring ikke har funnet sted, vil all spiritualisme forbli et hjerne-, hjerte- og søndagsanliggende, og åndsveliten vil fortsette å kompromittere Ånden.

Idag virker de økonomiske basisforhold antagelig som et befruktningshindrende middel på et *ufødt kulturliv*. Med en endring av basis ville man sannsynligvis skape betingelser for en kulturart som idag er ukjent, en ekspansiv kultur, som kontinuerlig ville befruktes av Ånden og selv kontinuerlig sprengte de horisonter innenfor hvilke vi tenker, føler og handler.

Idag tvinges vi av vår naturlige verdihunger til å klamre oss til «overleverte kulturverdier» som blott og bart *traderes* ved oppfostring og utdanning. Disse verdier, som innbefatter både ugress og hvete, kan i beste fall bli «overbevisninger», men ikke endre selve blodgehalten i et menneske. De fleste «kulturverdier» er åndelige museumsgjenstander som *proklameres* verdifulle, men vanskelig kan *oppleves* som sådanne, uten stor grad av velvilje. Den respekt man *avkrever* for disse verdier, er *kvalitativt* den samme som den Adolf Hitler avkrevet for hakekorset. For uforståelige verdier må *innpodes* og *innføres*, de kan ikke oppleves, og denne innpodning kan skje innenfor et vidt register av vold – like fra skoleundervisning til nazisme.

Hele nasjoner hvis kulturverdier blott er proklamert, men ikke født av historie og menneskedyp i en selvfornyende dynamisk prosess, kan kalles fascistiske. Kjennetegnet på fascisme er nettopp denne konservering og innpodning av museale tradisjoner – som surrogater for de verdier hvis fødsel samfunnsmiljø og lovverk skulle muliggjøre, men aldri proklamere.

FEMTE GJEMSEL: METTHET

Politikk er alltid den praktiske siden av en livsanskuelse, en «teologi», handlingssiden av hvordan vi betrakter livet, døden og evigheten. Vestens politiske praksis er handlingssiden av den positivistiske filosofi, som *forbyr* å betrakte livet, døden og evigheten. Denne glemte eller uuttalte ramme om all vår politiske praksis var antikvert innenfor den filosofiske tenknings historie før siste århundreskifte. Dens trosbekjennelse er: Bedre-og-bedre-dag-for-dag, en parole som udødeliggjordes av trubaduren Ernst Rolf, hvis optimisme nådde sitt høydepunkt på havets bunn. Omsatt i praksis medfører denne parole en blott og bar *akkumulering* av hva som allerede er satt inn i verden, men ikke det å sette nytt inn i verden. Dette mer-og-mer-av-hva-vi-har medfører så en svelling av verdier og tarmsystem, hvorved også verdier blir noe som i siste hånd skal spises: En bok skal lese og dernest fordøyes og dernest skape behov for to bøker til. Boken blir et konsum, mens innholdet lagres i den dårlige samvittighet og forgasses til selvforakt og misantropi.

Samfunn hvor dette er tilfelles, kalles forbruker-samfunn. De er kjennetegnet ved behovet for stadig å flytte metthetsgrensen, behovet for å bli sløv, doven, dvask og ulykkelig. Dette forbruker-samfunn holdes i live ved verdenskløke som har oppdaget at de selv kan bli fete ved å gjøre andre fete, og siden fedme sløver og gjør ubevegelig, setter man seg seg, og «fremskrittene» opphører å være menneskenes fremadskriden; det blir etterhvert bare fremskrittet selv som fremskrider, og sivilisasjonens felttog blir et jernbanetog i hvis kupéer menneskene sitter alt mens maskinlet ruller.

Politikere fungerer i dag som de verdenskløkes sandpåstrøere og rettferdiggjørere, og alle behøver vi de verdenskløke for selv å holde oss sløve og mette. De pengesterke er således vår tids mestere, politikerne er deres tilhengere og individene er deres iverksettere. Samfunnspyramiden har altså sin basis vendt mot himmelen.

Det politiske avgjørelsesunivers er idag en linje utstrakt fra høyre til venstre. På denne linje kan de fleste innsigelser, protester og smerteskrisk avmerkes – og dernest avferdiges, f.eks. i ørkesløse polemikker om innsigerens politiske fargesjattering, eller i beste fall fremtvinge en reform hvorved smerteskricket døyves, men årsaken til skriket fortsatt består.

Betingelsen for å bli tatt politisk alvorlig, er at man ytrer seg innenfor den gjeldende politiske, videre at man er tilhenger av et parti-system av påstander og at man velger å overlate sitt valg til dette parti.

Hos oss praktiseres siden krigen også en sosialdemokratisk hjernevask som virker ved at samfunnstemaer som angår individenes liv og skjebne skjules i et parlamentarisk fagsprog som ved sin kjedelighet og konturløshet av-erotiserer den politiske sfære, d.v.s. berøver den tiltrekningskraft og hindrer oss fra å se den forretningsmoral som politikken skjerner og tjener. Også for enhver politisk sak blir man derved frigid, og den forbi-går vår virkelighet. Hvert fjerde år velger vi derfor med glede å avstå fra noen befattning med denne knitrende kjedelighet i de følgende fire år. Valget blir således å avstå fra å velge – innenfor et saksområde som i seg selv er

oss livsviktig. De fleste følger ikke engang en tilbøyelighet til å søke en politisk operasjonsbasis, fordi politikk er noe som rasler og ikke lever.

Fordi vi har gitt politikerne en fullmakt til på våre vegne å fatte de avgjørelser som vi selv burde ta, har vi også latt oss forlede til å tro at nasjonale og mellom-nasjonale tildragelser på topp-plan er identiske med historien, slik vi har lært det fra historieundervisningen. Denne undervisning er også med på å belyve de *faktiske* historiske forløp. Fordi de politiske avgjørelser nesten alltid er mottrekk i den hensikt å vende situasjonen til egen partifordel, er det så å si umulig å skjelne mellom samtidshistorie og propaganda, mellom faktisitet og partsinnlegg. Vi har gitt vår fullmakt til mennesker som – kanskje uvitende – har forsnevret sin egen og vår historiske horisont. For parti-tenkeren må jo alle problemer finne en parti- eller blokk-politisk løsning: Fienden er alltid det annet parti eller den annen blokk. Vi har gjort oss selv inaktive i historien ved å delegere ansvaret til mennesker som med begrepet «historie» mener noe som skal bringes til hvile i *deres* ideologiske modell.

Dogmet om flerpartisystemet som et med nødvendighet demokratisk styresett, er ikke vederheftig, for teoretisk har ettparti-systemet også en mulighet til å virke «demokratisk» i parlamentarisk forstand. I en ett-parti-stat med organer nok til selv-korrigering, vil dette parti teoretisk kunne endres radikalt i løpet av en tyveårsperiode. I en parlamentarisk stat, hvor ett og samme parti regjerer i et like langt tidsrom, skjer det selv ikke ved et annet partis maktovertagelse noen egentlig dyptgripende endringer, men kun ommøbleringer i det politiske kontorlandskap. Likevel vil ett-parti-staten som regel være en terrorstat, som riktignok – billedlig talt – tillater folk å ha to hender, men bare gir arbeid til dem som har én. Man oppnår da at de fleste skjærer av seg den ene hånd for å få arbeid. På den annen side må det også innrømmes at flerpartistatenes pluralisme formelt ikke forbyr støtet til en radikal strukturendring: De kan ikke forhindre at en våkenhets-elite holder seg våken og holder ordet fritt og sprengkraftig.

SJETTE GJEMSEL: PROTEST

Men denne opposisjon, hvis mål er å sprengre hele det partipolitiske linje-univers, er avmektig så lenge den søker en operasjonsbasis *i* selve dette parti-vesen. Dessuten er den uvitende om seg selv som massivitet og potensial sålenge den består kun av individer som sitter i hver sin isolasjon, i her sin isolerte forakt for alt hva som bærer navn av politikk, og etterhvert også i hver sin isolerte viljelammelse overfor hva politikk *kunne* bety, nemlig kontinuerlig forandring. De blir lidende, gretne og skyldbetyngede psykologister og fremmede for den tankegang at meget som idag er psyko-patologisk *kanskje* er sosiologisk i sin onde opprinnelse og ville forvandles fra is til dugg om bare samfunnsfundamentet ble et annet. Idérike mennesker velger isteden å figurere som samfunnsbygningens dekoratører, som «kunstnere» – til hygge og pynt og morskap også når de tordner mot USA, Standard Oil og kraftutbygging. Også slike gargoiler og ildsprutende drager har en rent dekorativ effekt på samfunnsbygningens fasade. Hva man ytrer, har kun affeksjonsverdi, fordi det er artistisk = underholdende ytret, og blir *sjelden* en gjæring under selve samfunnsfundamentet. Fordi man – i sin isolasjon – er helt resignert hva angår forandringskapasiteten i sin kritikk, får denne kritikk form av ren fordømmelse – og blir underholdende.

Denne passivitetens eksaltasjon skyldes vel at man har gjennomskuet organisasjons-formenes naivitet og deres oppslukning av individet og alt hva der stammer fra dypene. For det å foreta et politisk programvalg idag er å begå et mord på fremtiden. Historien viser jo at avkall på individualitet og kollektiv samling omkring ideologier er valg av midler til å forme historien på tvrs av historiens vilje og rytme, dvs. undertrykke alle som ikke har foretatt det samme valg. Så snart en skapende historisk impuls organiseres, programfestes og lovfestes, blir den til en statisk og bevegelses-fornektende, m.a.o. historiefiendtlig størrelse. De individer som før organiseringen søkte å virkeliggjøre seg selv ved å unnfange en idé som var ment å tjene massen, muliggjorde parti- eller sektdannelsen, som i sin tur virkeliggjør seg selv ved å kvele individet i massen.

Den dynamikk som kan utfolde seg i det sosialdemokratiske samfunn, forbyr i prinsippet ikke å bryte samfunnsspillet regler. At likevel ingen bryter reglene lett og selvfølgelig, alltid tvungent,

psykotisk eller kriminelt, skyldes bare at det ikke finnes presedens for dette i et samfunn hvor alle alltid tror å måtte være kjedelige for å bli tatt alvorlig. Da tar lekens dynamikk seg uttrykk i destruktivitet. Dessuten forbyr sedvanen slike brudd.

En god del kriminalitet bærer vidnesbyrd om et eksistensielt rom som mangler i velferdssamfunnets borgerlige all-geskjeftighet – et rom for ikke-alvor, lek, innfall og unytte. I de siste decennier er det kommet til syne undergrunnskulturer i alle parlamentariske land. Hva vi ser av disse kulturer, er bare deres mest oppsiktsvekkende og infantile provokasjoner. Men det er ingen tilfeldighet at undergrunnskulturene har kriminelle trekk, for disse kulturer har trodd å måtte *tiltvinge* seg det armslag, det rom som sedvanen (men *ikke* straffeloven) forbyr. Men for å vinne dette armslag har impulser av kategoriene beat, hippie og Jesus People måttet avvente en større tallmessig oppslutning som så har gitt impulsen status som sekt eller parti, med den påfølgende institusjonalisering og integrering i det etablerte samfunn og det alminnelige sosiale sløvsinn. Fenomenet er da blitt en artighet, et sydlandsk blomsterinnslag i parlamentets have, som vannes av regjeringens gartner.

*

Det kan likevel formes noe så paradoksalt som en parti-fri, men politisk virke- og endrekraftig opposisjon, som slipper å bli en subkultur. Dette vil måtte bli en ikke-organisert virkeenheter, hvis samlende faktorer vil omtales i essayets 2. del. Én av disse faktorer er vissheten om at samfunnsuniverset ikke er en linje, og en slik opposisjons gjerning vil ikke bestå i å « *være*» politisk, f.eks. sitte med regjeringsmakten, men i å virke politisk, hvilket er å virke alarmerende, overbevisende og gjerningsstimulerende på praktiserende politikere. Det er først når man ytrer verdier som er absolutt hjemløse i det nugjeldende politiske univers, men samtidig retter disse ytringer *inn* i dette univers, at man også kan virke politisk, og da ikke polemiserende og klagende, men politisk omformende, sprengende kilder fra dypende inn i den politiske sfæres midte og dermed kontinuerlig sprengende de horisonter innenfor hvilket samfunnet – politikere innbefattet – tenker, føler og handler. Hvor finnes så denne opposisjon, som hverken er ideologisk, parlamentarisk eller subkulturell, ei heller kneblet av velvære, men våken og med tro på gjennombruddets og en ny kulturs mulighet uten voldsanvendelse?

(Fortsettes)

Kritikk av den politiske fornuft DEL II

Av Tor Kaare Kvaal og Jan Isak Sæther

Leseren bes konferere ERGO nr. 2. 1974, hvor første del av denne artikkel sto trykt.

[S. 165-176]

DEN UBEREGNELIGE OPPOSISJON

Finnes altså en virke- og endrekraftig opposisjon, som hverken er ideologisk, parlamentarisk eller sub-kulturell, og som ikke er kneblet av velvære og heller ikke vil kunne organisere seg selv til stivhet og død?

Den finnes ikke, fordi dens lemmer ennå lever uvitende om hverandre, hver med et stort potensial av forborgne idéer og stemninger, som sammen med andres kunne revolusjonere både bevissthet og samfunn, men som isteden hendør og råtner og overtas av avisenes og ideologienes idé- og stemnings-*tombet*.

For vi lever i hver vår isolasjon med hver vår åndelige rikdom, og enten tror vi denne skal tilhøre privatlivet, eller vi aner våre idéers forandringskapasitet, men overveldes av vår alenehet, og sier: «Det nytter ikke. Jeg er ingen Atlas. Jeg kan ikke bære Jorden alene, og hvor er de andre? Dessuten kan ingen samarbeide uten å måtte danne en gruppe og dermed rope på et lederskap med maktbegjær, men ingen stemninger, og vår gruppe vil bli en organisasjon, et parti, et byråkrati og et kastell som med våpen – og falske ord – verner om sine dogmer og skleroser.»

Her kalles enhver resignert tilbake fra sin resignasjon og sin isolasjon, og han bes våge å leve uten ideologier, ensom, i u-organisert fellesskap med andre. Den tilsiktede opposisjon slumrer ennå, den er uvitende om seg selv, og dens medlemmer lever i bitterhet. Den konstitueres av hver enkelt aksepterte ensomhet og hver enkelt ubeskårede individualitet. Den utgjøres av alle.

Den initiativ som dette skriv er, vil ikke *innstifte* noen forening, noen fag-forening av ensomme elite-mennesker, men kun minne om at en forening mellom *alle* mennesker latent allerede eksisterer, et usynlig laug (om man vil: en usynlig kirke) på tvers av alder, karakter, interesser og fag, som hermed ikke søkes opprettet, men utsagt.

For alle er i høyeste grad *ens* om å være kastet ut i *hver sin* rikdom og hver sin alenehet mellom fødsel og død, likeledes *ens* om å ha (hatt) intuisjoner om hvordan Jorden bør beboeliggjøres. Men uten vissheten om ensomhetens fellesskap, våger man bare ikke utsette seg for illusjons- og ideologifrihetens kulde, som alene er betingelsen for å motta nye åndelige impulser.

Den tilsiktede opposisjon skal ikke fundamenteres på saksenighet. Den skal i det hele tatt ikke fundamenteres, bare huskes. Man bør ytre og handle med uavkortet intuisjon uten tanke på saksenighet, men i den fortrøstning av broderen i sin fryktløse ensomhet og med sin uavkortede intuisjon gjør det samme. Enhver u-ensartethet mellom brødrene hilses velkommen – utover selve avståelsen fra ideologiske gjemslere og kravet om våkenhet og ytringsvilje.

Den ikke-ideologiske opposisjon, bestående potensielt av alle, leves idag som en gryende latens. Den er ikke en realitet som må skapes eller indoktrineres. Den må bare «bevisstgjøres» om seg selv, for et grenseløst menneskelig fellesskap *er*, ennå bare fordunklet av intellektuelle skinnstørrelser, uselvstendige meninger og tapsfrykt. Dette skriv vil bare bidra til å artikulere denne opposisjon, minne om at den kan våges og at mange venter på at andre vil våge den.

Opposisjonen retter seg mot 'den politiske fornuft'.

Egentlig er all selvstendig, inderlig og fryktløs ytring og gjerning opposisjon mot den politiske fornuft: all gjerning som bunner i forsoningen med jordlivets absurditet. (Om dette senere.)

Hva slags fornuft er så 'den politiske'? Av essayets første del skulle ha fremgått at den er innbegrepet av selve den rasjonalistisk-optimistiske tidsånd, tiltroen til begreps-dannelser og teorier, til kollektive «løsninger» og offentlige forordninger, som alle vil virke lattelige om tredivet år. Men det siktes også til at de økonomiske mekanismer lik en surdeig har syrnet menneskers følelses- og tankeliv og truer med å gjøre individet like flatt som det politiske linje-univers.

Uregne idéer om samfunnsforandring dør nesten alltid i sin vorden, dels på grunn av idéenes ugjennomførighet, dels på grunn av det kroniske påtrykk fra tidsånden, den politiske fornuft, og de disposisjoner som utgår fra den organisasjonstype som idag besitter det sosiale myndighetsplan: partivesenet. Mektige interesse- og egoisme-grupperinger, kalt partier, effektuerer alle vesentlige samfunnsforandringer – kulturelle, juridiske og økonomiske. Fra disse grupper stammer også det vesentlige mentale påtrykk av politisk fornuft.

Intet menneske med sosiale visjoner kan i hvert fall rydde opp i vårt parlamentariske villniss ved å *tre inn* i det, fordi en slik implikasjon fører til at en selv går seg vill. Da blir det snart ens uheldbedelige overbevisning at enhver opposisjon på andres premisser enn den parti-politiske, er umulig. Det viser Anders Langes komisk-heroiske forsøk på parlamentarisk anti-parlamentarisme. (Det danske «humør-parti», hvis program var å le i Folketinget, er så vidt oss bekjent, selv blitt en vits.) For en ideologi blir det også når noen iakttar et menneskefiendtlig samfunnsforhold som krever forandring, dernest samler manges enighet om kritikken av dette forhold, og så – etter tre måneders organisering og konsolidering av enigheten, oppdager at ikke alle de enige var like enige og så retter kritikken mot de som ikke er enige nok. De rett-troende enige er da blitt nidkjære, rett-troenheten defineres og oppdagelsen er blitt en ideologi. Organisering vil også medføre at man anløpes av den økonomiske omsorg, de hjertelige samlede fanges av tankens og følelsens pekuniarisering, og horisonten fylles av inntekt, lønninger, husleie og løpende byråkratiske utgifter.

Tidens parti-løse, de som ikke avstår fra å stemme av dovenskap, men i den overbevisning at selve partivesenet er et fossil, de hvis avståelse altså er et valg, disse må nu ikke bare vite seg partifrie og leve høyt på sin anti-programmisme (som også er en ideologi) og nyte sine egne sarkasmer over myndighetene. De må vite at aktiv og *innholdsfylt* opposisjon mot den politiske fornuft er et historisk forlangende.

Et innholdsfylt kulturliv krever imidlertid en radikal utrenskning av alt skinn-innhold, alle «velbegrunnede meninger», alle «rimelige forhåpninger» og all selvhevdelse.

Dette skriv er ikke et anti-program, men ønsker nettopp å være med å rydde veien for et slikt ukjent kulturliv – uten programmer.

La de styrende fortsatt styre. Men historien avventer nu et overfall av ukjent innhold rettet mot det politiske linje-univers, en brottsjø av opposisjon fra hvert individs sted i verden: fra skrivebordet, fra dreiebenken, fra prekestolen, fra brakkene, fra katetret. Enhver må tale fra sitt sted, utfra sin bakgrunn, med sine forutsetninger, sine kunnskaper og på sin måte. Og man bør ikke tillate seg noe studium av den politiske fornufts sproglige bedøvelsesvidenskap. Man må tale og handle på *sin* måte, ikke parlamentarikerens. Og heller ikke bør man spille det ene parti ut mot det annet, men bidra til å spille hele partivesenet ut av den oppstyltede hovedrolle det inntar som arvtager av menneskenes sosiale samvittighet. (Hva som kan hindre et slikt utspill fra å bli nazisme, vil påvises i kapitlet «Mulighetsbetingelsen for opposisjonens virkekraft».)

En bør samtidig reservere seg kraftig mot at ens opposisjonelle ytring kan brukes som bibel for en ny verdensanskuelse. I så fall verver man tilhengere, villet eller u-villet. Enhver må vite at hans skapen og hans visjon er høyst betinget, både av hans private livssituasjon, hans emosjonelle type og hans besøkelsestid. Ytringen *kan* være en tidløs sannhet, men viktigere er her på Jorden de tid-lige sannheter.

Ved strengt å unngå den immunisering og bevissthetsforsnevring som ideologier, parti- og læresystemer utsetter oss for, kan vi endelig se den rasjonalistiske irrasjonalitet som impliseres f. eks. i et parti-program. De reformer og forbedringer som her til enhver tid loves og dels også gjennomføres, tjener oftest det formål å effektuere parolen 'stadig-mer-av-hva-vi-har', m.a.o. den

Ernst Rolf'ske optimismes 'bedre og bedre dag for dag', som nødvendig vil ende i katastrofe. Blotte reformer duger ikke når gjennomgripende bevissthets- og samfunnsforandringer er påkrevet. F. eks. avhjelper man ikke pendler-problemet og fjerner ikke dets årsaker ved å gjøre togkupéene makeligere og vantrivselen derved triveligere.

På Stortinget sitter for en stor del representanter som i sitt forum ser et fabrikkstyre for Andelslaget Norge. Striden mellom interesser, klasser og ideologier har gjort «alt» til økonomisk politikk, uten at politikerne dermed er blitt allvitere. Sikkert nok er den politiske type best skikket til å inneha de allerede fungerende statlige embeder. Men uhellsvangert blir det når disse skal løse fremtidens floker med sine «politiske» midler. Denne skole av politikere er ikke avvent fra den forestilling av forandring betyr forordning. Til å skape grobunn for *bevissthets*forandringer har de hverken forutsetning, mandat eller mulighet. En innvånernes bevissthets*forsnevring* har riktignok funnet sted i den politiserte nasjon, men en bevissthets-*berikelse* kan ikke skje ved reformer og forordninger, men bare ved at den slekt som har overlevet siste krig – historiens dybdepunkt – danner en ikke-parlamentarisk, uberegnelighetenes opposisjon. Denne alene kan kanskje også forandre mentaliteten hos de styrende politikere.

AVSKJED FRA PARTI-VESENET

De dypereliggende betingelser for fremveksten av en slik opposisjon vil behandles senere, men den beror også på at individene tar et grundig og distansert overblikk over sine forhold til partivesen og til fag- og interessegrupperinger.

Alle initiativer utgått fra et parlamentarisk makt-parti er allerede avslepet før de utgår, av hensyn til parti-makten, som til velgermengdens forøkelse må glatte og slipe og avrunde sitt initiativ til det evner å vinne sløv og ureflektert og avhengig tilslutning, i form av en stemmeseddel fra alle de man vil vinne *mot* De Andre man vil overvinne. Partiprogrammene består av pregløse vendinger som er ment å møte så liten motstand fra individualitetene at faren for fraksjonsdannelse i hvert fall minimaliseres.

Når en samfunnsforandring slik baserer seg på enighetenes minste felles multiplum, blir forandringen naturlig nok også den minst mulige. Jo større partiet er, jo mer karakterløst blir derfor programmet. Leseren skal i programmet se, jo mer karakterløst blir derfor programmet. Leseren skal i programmet se et uttrykk for sine egne lengsler og sitt eget fags/sin egen klasses vel, men jo større partiet er, jo mer det avrunder, jo fler det vil favne med sitt program og mer det avrunder, jo fler det vil favne med sitt program og sin praksis, desto mer vil det i alle fall miste av sitt *suggererende* tak på stemmegiveren.

Individet *må da ikke* søke fornyet suggesjon og gjemsel i et mindre og ideologisk fastere parti, for dette kjenner suggesjonens lumske hemmelighet: Ved hjelp av sin idealisme og sin moralske forargelse og hets kan det manipulere samfunnet bak den demokratisk-parlamentariske fasade og innpode i visse fag- og interessegrupper et hat og en følelse av av forurettelse sterk nok til å omvelte samfunnet revolusjonært. For det er den moralske forargelse mer enn massenes *kvantitet* som kan gjennomføre revolusjonen. Når revolusjonen så er gjennomført, blir alle, både de veltede og de moralsk forargede, manipulert på en ny måte: ved politi-aksjoner og diktat. For sent oppdager de forargede at de ble suggerert og slett ikke har hatt samme interesser som innpoderne. Den moralske appell var ideologenes middel til å verve seg våpenet som kunne rydde veien opp til det politiske myndighetsplan, og appellen utgikk ikke bare til de forurettede kjernegrupper, men også til kjernegruppenes periferi, til alle oss andre som synes at «det er da noe i det de sier».

Mens det dogmatiske parti manipulerer ved hets og moralisme, manipulerer det sosial-demokratiske ved uangripelighet, pregløshet og kjedelighet. Men felles for alle partier, sosial-demokratiske så vel som kamuflert revolusjonære, er at de trenger en bestemt mentalitet hos det velgende folk: Faget må ikke oppleves som en kunnen, men som en maktfaktor, et pressmiddel og et sted for forurettelse overfor andre grupper (noe som i industrialismens og arbeidsfordelingens tidsalder egentlig er rimelig nok.) Denne likevel ytterst uheldige forvrengning av

menneskenes arbeidsfølelse og 'lykkens' sammenfall med et crescendo av velstand, er parti-vesenets første eksistensvilkår. Partiene må verve sine velgere med det diktum at øket kjøpekraft vis-à-vis De Andre er innbegrepet av 'det Gode'. Men dette 'stadig-mer-av-hva-vi-har', vil alltid bli et 'stadig-mindre-av-hva-De-Andre-får'. Partivesen er altså kamuflert krig.

Det er av omsorg for Sin og sitt Fags velferd at samfunnsmedlemmet stemmer på sitt parti, som er et interesse-parti, fordi det sikrer Hens interesse mot De Andres. Partiene fungerer som gruppebeskyttere og frontbyggere. Noe annet kan de heller ikke være.

Individet har alltid eid sin identitet og sin selvfølelse *i forhold til* det han kan, uten derfor å ha vært ett med sitt fag. I nyere tid, da svært meget av det man må leve av, ikke er noe som er verd å kunne, gir interessegruppen arbeideren den følelse at han bør forstå sitt fag og sitt arbeid som et pressmiddel som skal innbringe ham det han behøver for å *oppnå* selvfølelse – i form av høyere status. Hans selvfølelse blir nu *uadskillelig* fra hans mislikte arbeid. Faget har tidligere også vært et sted for glede, men i *fag-amputasjonenes* tidsalder ble det rimelig nok et sted for bitterhet, uro og *jakt* etter glede. Under sosialdemokratiet er det amputerte fag riktignok en innsett utrivelighet, men qua *pressmiddel* også en forutsetning for arbeiderens økte velstand – og høyere selvfølelse. Og selve utriveligheten er en forutsetning for flukten inn i privatsfæren, glemselen og passiviteten. Arbeideren trenger kort sagt fagets utrivelighet for å oppnå midler til å kjøpe seg mer selvfølelse, og bare det sosialdemokratiske maktparti kan gi ham disse midler. Derfor stemmer har; partiet gir ham hans identitet. Faget er altså blitt et sted for schizofreni, og ikke som Marx ønsket det, et sted for oppgjør med selve fag-amputasjonene. (At marxismens iverksettere har handlet som påvist i avsnittet om den revolusjonære partitaktikk, skyldes ikke Marx, men tilhengerskapets psykologi.)

I begge tilfelle – det marxistiske og det sosialdemokratiske – blir resultatet at mennesket ikke lenger føler, tenker og handler i nær relasjon til sitt fag, men at det er *klassen*, det forurettede fag, som føler, lider og krever *i og gjennom* mennesket. Ifølge den sosialdemokratiske sjattering av politisk fornuft, søkes ulideligheten tåkelagt ved reformer, og individets forringelse til innsatsyder *på* sitt ulidelige sted, er en ønsket tilstand. Den fag-amputerte skal som trøst *tjene* mer på sin amputasjon, men ikke bryte opp fra den, fordi han i statens øyne *er* den, og fordi sosialdemokratene trenger både hans forurettelse og hans stemme. Den vil de få, fordi bare *de* kan gi ham et velhavende glemsel fra hans vantrivsel, ved å gi ham goder stjålet fra Jorden eller De Andre.

To eksempler på individets undergang i faget og klassen:

Når skatteskruen strammes, rammer den f. eks. den lille forretningen på hjørnet så hardt at kjøpmannen ser sin *Butikk*s eneste sjanse i å stemme med dem som lover lavest beskatning av *Ham*. Om dette partiet av andre betegnes som fascistisk, er ikke noe han ser at han har tatt stilling til. Han stemmer for butikken og faget, for sin livs-oppholdelse og identitets-oppholdelse. Den politiske fornuft ser i ham bare eieren av en butikk, og følgelig tenker han som om han var sin egen varebeholdning.

Når prisene går opp, ser industriarbeideren det nødvendig å stemme med sin *Klasses* parti for å styrke fagbevegelsen som kan garantere *Ham* mot arbeidsløshet og gi tariffoppgjøret større tyngde. Den politiske fornuft ser i ham et produksjonsledd, og han opplever sin stemmegivning som et middel til mer raffinerte gledeserstatninger.

Begge, kjøpmannen og industriarbeideren, beskytter riktignok sin selv-betingelse, men ikke seg selv. I industrialismens og den politiske fornufts tidsalder, utgjør selv-betingelsen imidlertid *bele* lengselens synsfelt, selvet blir en kimære, noe fra bokhyllene og fortiden. For den marxistiske ideologi, som er den partiske tenknings maksimum, er identitet endog noe foraktelig, en fiksjon, et bedrageri påhittet av overklassen. Men efterat differensen mellom selv-betingelse og identitet er utvisket eller gjort likegyldig, dukker identiteten opp som et overfall av fravær, en 'identitetskrise', ofte også som et nei til selv-betingelsen: Alt *materielt* blir da isteden foraktelig.

Materialisme eller svermeri – begge danner de jeg-løshetens to ansikter, og begge har de generisk en nær forbindelse med den politiske fornuft.

DET HELLIGE, ALMINNELIGE VELLEVNEN

Den *romantiske* fornuft er denne fornufts stamfar og står også fadder til den prosess hvor individet har druknet i interessegruppen og massen. Den romantiske fornuft var fundamentert av opplysningstidens filosofer og fremtrådte med sin hellige treenighet: frihet, likhet og brorskap ved revolusjonen i 1789. Man ville ta et generaloppgjør med utbyttingenes og tyverienes historie, og man visste at denne var like gammel som historien selv: Både den romerske patrisier, middelalderens tigger og prelat og samtidens adel og geistlighet var tyver, sanksjonert av den irrasjonelle ideologi som kaltes religion. 'Fornuften' var navnet på den nye *rasjonelle* ideologi, fortidens avskafferinne. Historien begynte derfor i 1789, som var den nye guddoms fødselsår. Men karakteren av de jordiske goder er nu engang slik at de ikke kan fordeles likelig på alle, tilmålt gram for gram etter den romantiske fornufts rettferdighetsprinsipp, og slett ikke kunne de yde hver ny borger den gamle adels vellevnet, som borgeren skulende hadde iaktatt med lengsel og hat og som kom til å stå modell for hans eget materielle paradys. I år null ble det dog den *gamle* jords brød som skulle utdeles, og gjøre alle til adelsmenn, og det var i *katedralene* at fornuftens bilde skulle tiljubles. Fortiden ble fortsatt hengende ved alt, også fortiden som ulikhet og undertrykkelse: Alle skulle ha frihet fra livegenskap, men også frihet til å skaffe seg behov så store som friherrens; likhet for loven, men også likhet «nok» til å få lovens sanksjon til sine adelige behov; brorskap for å leve i fred *med* hverandre, men brorfravendt ville man også stille sine behov i fred *for* hverandre. Alle var nok like, men ikke alle kunne være likere enn andre, og slett ikke kunne alle like hverandre.

For å beskytte seg mot samfunnstyver og sikre den alment-adelige velstand, måtte borgerfagene beskyttes og radikalt berikes. Mens adelskapets vel hadde basert seg på andres arbeid, skulle det nu ideelt sett ikke forekomme noe som helst samfunnsoffer. Den velstand som var seierens eneste synbare kronvitne, måtte en keiser hjemføre fra de fremmede land. Men senere måtte en intensivering av det hjemlige fagarbeidet bli velstandens 'hvorfra'. Denne nødvendige innsatsøkning ble industrialismens løpepass: Maskinen ble nu hilst velkommen som middel til å erstatte samfunnsofferet. Dog ikke *helt*, for den som skulle føre maskinen, fortrinnsvis tidligere håndverkere, måtte først eksproprieres fra sitt faglige miljø og fremmedgjøres. Han måtte frastjeles sitt fag, det samme fag som revolusjonen hadde skjenket ham og som representerte hans nyvunne stolte borgeridentitet. Med kravet om velstand som kronvidnet om seieren over utbyttingene, skrev man et nytt kapitel i utbyttingenes historie. Det oppstod et nytt livegenskap: arbeiderklassen. *Fordelingen* av godene ble isteden til en *oppdeling* av arbeidet. TI skomakere er ikke «arbeidere» i klasseforstand, men ti spesialiserte skomakere, hvorav én syr og en annen halvsåler osv, utgjør en arbeiderklasse.

Revolusjonens kongstanke gikk altså til bunns i det produksjonstempo den påla seg selv for å oppfylle lengselen etter det gamle adelskapets nonchalans og vellevnet, som nu var blitt omtalt i fornuftens terminologi og kalt rettmessighet. Da kongstanken endte i et nytt kongedømme med en *borger* som monark, var revolusjonen latterliggjort, og sosialistene tok kampen opp mot selve den romantiske fornuft med dens superlativistiske svada av ideal-begreper. Man så klart at idealiteten lå kun i begrepene, ikke i virkeligheten.

Den nye arbeidsfordelte paria-klasse i gruvene og fabrikkene måtte gjøres oppmerksom på at den var blitt narret. Disse mennesker uten selvfølelse måtte gis en militant klasse-følelse som kunne smi samdirektighetens slegge, og bryte veien opp fra gruvene og klassen – og ut fra fabrikkene. Alt dette er rimelig og forståelig, likesom alt historisk er forståelig, men i og med den –isme som fulgte i visjonærens fotefar, ble befrielsen uthalt og beskrevet, men ikke effektuert, samtidig som proletarerer med maktaspirasjoner overfor sine proletar-brødre opererte i det dultete. Den 'politiske' fornuft *moderniserte* bare den romantiske: 'Det gode' var det man i sin vantrivsel måtte rane fra de romantiske borger-bedragere ved en ny blodig revolusjon. Under revolusjonen

av 1789 var Gud erklært for død. Med marxismen døde mennesket, og arbeideren, kommisæren, fabrikkherren og hans funksjonær tok definitivt dets plass. I den hensikt å frelse de fremmedgjorte, fremmedgjorte marxistene dem ytterligere til å føle at klassen var deres identitet. Dermed var klarsignalet gitt for sosialdemokratiet, som ønsker å la klasse forbli klasse, å la skomakeren bli ved sin sålingsmaskin.

JORDEN OG MENNESKET: DET NYE PROLETARIAT

De mennesker som overlevet konsentrasjonsleirene med ennå fungerende kropp og sjel, beseiret både historien, fremmedgjøringen og fornuften, så vel den romantiske som den politiske. De hadde kun sin blotte identitet tilbake, og de kan bevidne at identitet *er*.

Vi lever alle i den etter-apokalyptiske æra, og i egenskap av mennesker som kan se tilbake på Hitler-tiden, på helvetet må vi alle vite at historie, ideologi, fremmedgjøring, undertrykkelse og propaganda er noe som ikke kan betenne vår nakne identitet. Konsentrasjonsleiren, fremmedgjøringens maksimum, må *av oss* forstås som historiens mest velsignelsesrike ildprøve og det kraftigste moralske memento for all ettertid. Den etter-nazistiske slekt, menneskene av idag, er benådet med en historisk helt ny mulighet til å differensiere mellom forkalkninger og marg, og muligheten til å utholde den uutholdelige konfrontasjon som nu stunder til: Kun dette menneske står rustet til å møte den siste og farligste slave, som nu krever sin rett og sin revolusjon: Jorden, vår forutsetning.

Så lenge klasser og fag har bekriget hverandre, og behovshensyn har hatt enemakt foran identitet og identitetenes sameksistens, har vi bestjålet *hverandre* for å fylle våre behov og har kalt tyveriene for rettigheter. Vår egenrettighetspatos, inngydt av den eftermarxistiske 'politiske fornuft', har vært så grenseløs, og vår materielle adelskapslengsel så intens at vi med største selvfølgelighet og uten sideblikk er nådd dit hen at vi ikke bare stjeler fra hverandre for å stille våre «rettmessige» krav, men stjeler fra hverandres felles livsbetingelse: Jorden selv. Hvis vi ikke eksplosivt oppdager at vellevnetet er en identitetserstatning, blir selve tilværelsen den pris vi må betale. Når adelsvelstanden må stemples opp av jord, luft og vann inntil der ikke lenger finnes jord, luft og vann, må det være noe galt med vår rettmessighet.

Jordens, den nye slaves frihetskrav, kan ikke møtes med spesialistenes lappe[s]aker og reformenes flikkverk, men bare med en omvurdering av alle innhold. Til en slik omvurdering er øyeblikket inne. Men det er et farlig og fristelsesfylt øyeblikk, det blir lett et rådvillhetens øyeblikk, hvor samtlige antikverte ideologier og -ismer vil se sin nye sjanse og atter stikke sine mosegrodde hoder opp fra historiens mudderpøl for å kappes om de rådvilles sjeler. Allehånde okkultisme og svart magi, astrologi, fascisme i ny kledebon, militant anarkisme, erotisme, solipsisme (bare 'Jeg' er til), gnostisisme osv. fremtrer i lakkert og tidstillempt skikkelse. Hvis noen av disse får sin sjanse sanksjonert av oss og dertil lykkes i å verve den tredje verden med dens økende svakhet for ekstreme ideologier, er menneskets indre kaotisering og tilgrumsing definitivt. Vårt indre vil bli lagt øde samtidig med naturen.

Øko-krisen er således et resultat av menneskets virkelighetskrise, og begge vil de kunne stede skapelsen definitivt til grunne, hvis menneskene ikke klarer å unnvære ett eller flere av tidens mange gjemsels- og forløsningstilbud – eller å vikle seg ut av den politisk-økonomiske fornuft. (Alle disse systemer er usanne – som *systemer*, men brokkvis selvsagt sanne. Ingen idé lykkes i å bli en ideologi om den ikke beror på en *del*-sannhet. Det fortvilede er at den proklameres som en *hel*-sannhet.)

Den etter-nazistiske slekt kan i fellesskap også råde med den andre av identitetskrisens årsaker: Splittelsen mellom privatliv og arbeidsliv; privatlivet med dets lys og skygge: hus, hjem og hobby – angst, alenehet og avgrunn; arbeidslivet med dets lys og skygge: goder, geskjeftighet og glemsel – tariff, tredemølle og tomhet. Som følge av identitetens undergang i faget/klassen, utgjør menneskene idag én paria-kaste, én slave kjøpt av den politiske fornuft. Efterkrigsmennesket *må* likevel kunne lære seg å tenke og føle uten å splittes i henholdsvis yrkesutøveren, bekymret for sin egen økonomi og velferd, og i den skjermede privatmann, med omtanke bare for sin egen

virkelighetsflukt og den sløvede erkjennelse av at alt nu er blitt for komplisert til overhodet å råde med det. Med en avfeiende gestus forlanger jeg at det i stedet må «gjøres noe offentlig og virkelig effektivt» med det problem jeg finner det relativt vanskeligst å feie ut av min egen hjerne: det yrkes-sosiologiske eller det psykiske. Så lenge jeg ikke kan være til stede som kritisk handlende individ både på mitt arbeidssted og i min stue, blir jeg begge steder et fantom. Da blir det henholdsvis «noe galt med samfunnet som staten sannelig må se å rette på» eller «ikke no gærnt med meg, doktor!»

Uten forbindelse med noen virkelighet hvor *Jeg er*, og med den politiske fornufts syn på meg selv som innsatsyder i en brutto-nasjonal helhet, kan jeg bare «føle at jeg lever» i den grad jeg makter å være schizofrent tilstede, som et fantom, på arbeidsstedet og i privatlivet.

Hvis jeg var en overklassedatter og alt rasjonelt virkelig var «ordnet» for meg, ville jeg kanskje likevel bo i min egen private skjærsild, og ville jeg ikke la denne skjenke meg min virkelighet, min ensomhet, som også kunne kaste lys over hvor lite av betydning som faktisk er «ordnet» og *kan* ordnes av offentligheten, ville jeg i villelse lete etter virkeligheten og kaste meg ut i narkomani, krig eller revolusjon.

Hvis jeg derimot var en hissig koleriker, som valgte å gjøre opprør mot den politiske fornuft, ville jeg snart oppdage at resultatet av mitt opprør måtte betales med garantien for mitt vellevnet. Godtar jeg hverken de politisk fornuftige *eller* opposisjonelle gjemsler som tiden tilbyr, blir jeg en brumlete bohem eller en idiot som bare tillates ordet på et «Speakers' Corner».

Men allerhelst vil jeg resignere, og de gjemsler som mitt privat-jeg finner når jeg har funnet meg «tilrette med tingenes tilstand», vil nok begrepsforklare samfunnet og dølge min egen krise. Men samtidig som den politiske fornuft har bedøvet min krise og konsolidert seg selv, gjemmer den *for seg selv* hele den *undersjøiske* del av gledesløshetens isfjell som ikke er opplyst av velstandens sol. For så lenge den makter å dølge ulykkelighetens eruptive latens i folket, bedrar den seg selv til å tro at den har utslettet hva den dølger, til å tro at f. eks. «trivsel på arbeidsplassen» er en *total* erstatning for manglende virkelighet. Dens høyre hånd tror den vet hva den venstre gjør, mens den ikke engang er interessert i å kjenne den psykiske *slagskygge* av sine «løsninger», så lenge produktiviteten øker. Også den nye trivselsiver er bare en finurlig form for produksjons-*effektivisering*: Sweet music i fjøset, akevitt i skyllene og trivsel på arbeidsplassen.

Men i lengden vil forutsetningen for velferden – som er mennesket –, og den politiske fornuft selv sakte undermineres av sine dølgsmål, og hele det fornuftig-politiske system vil falle, slikt et korthus plutselig vil falle sammen i laber bris. Men dette er fremtid. Hvis pakten med den politiske fornuft ikke *brytes idag*, vil den snart ikke kunne love oss at 'mer-imorgen'.

Ennu fryktes den *økologiske* krise hverken av de «ordnede», de villfarne eller de mette, men den er dog rettet som en ladet kanonmunning ut i verden. Denne nye slave under den alment-adelige vestlige verden, er ikke lenger Noen Andres slave, de rikes, de mektiges, men først og fremst Min – dernest Vår. Og hvorfor? Er det ikke fordi jeg – og vi – utgjør den materielle adel som forbruker Jorden, og fordi det politiske system og den politiske fornuft ikke *kan* frigjøre denne slave uten at jeg – og vi – tillater det. Systemet kan det ikke, fordi det da ville tape makten. La det få makt nok over seg selv til nettopp det!

OPPOSISJON DE PROFUNDIS

Ethvert tenkende 'jeg' – uansett fagområde – har i dypet av seg selv en hvilende utopi, og en opposisjon blir ikke diletantisk fordi om man ikke har studert statsvidenskap eller mangler kunnskap om det parlamentariske villniss. Ethvert samfunnsmedlem har makt til å forandre. Hun/han er å ligne med telleren i en brøk, hvor alle utgjør nevneren. Men den egne innsats er dog telleren, det som teller.

Hva man gjør, gjør man ikke for instituttets, gjemselets, stolthetens, museets eller bibliotekets skyld, men *for å forandre de som forandrer* og dermed bidra til å undersøke hvor mange sjelesykdommer som kanskje er samfunnssykdommer, og til å frigjøre i seg selv og sin neste et bilde

av hva 'sjel' faktisk er. Det vet vi ikke idag ikke, da sjel er dels et gjemmested, dels en overbygning, dels en nullitet.

Men la endelig de styrende styre, for revolusjonen vil dennegang ikke begynne med blod og håndgripelighet, men med ensomhet og nye åndelige impulser som venter på å slippe til, og som kun velger å ta bolig i den post-nazistiske slekt, som kan ha tatt alle avskjeder. Derefter vil revolusjonen bli håndgripelig nok – uten blod. Og den tolerante holdning vis-à-vis de politiske maktorganer, vil nettopp *ikke* si at man har glemte hva partipolitikken fortier: vold, rovdrift, identifisering av individ og klasse, krig – transcendens, uberegnelighet, innfall, lek, engler, demoner og kjærlighet.

Men hvordan kan en slik opposisjon virke uten å ende i et innfallenes kaos – uten organisering, uten teorier, ja uten at de samvirkende engang kjenner hverandre? Kan vi for det første samvirke uegennyttig *når* vi kjenner hverandre? Kan vi i det hele tatt fordra hverandre?

Biologisk og ubetinget både ja og nei. Mennesker sympatiserer eller de sympatiserer ikke. Vi liker ikke fordi og fordi –, vi ganske enkelt godtar eller misliker, tiltrekkes eller frastøtes – grunnløst, amoralsk og irrasjonelt.

Vi aner og *nestekjærlighet* byr at vi burde elske hverandre ubetinget og inklusivt. Men den biologiske grunnlov har to akser: sympati og antipati, og spørsmålet er om den naturlige tilværelses morallikegyldige og all-erotiske vilkårlighet kan utmanøvreres av en høyere, ikke-biologiske livslov – den betingelsesløse kjærlighets?

Hvis dette ikke er mulig, blir en opposisjon de profundis en tragikomedie.

Trolig vil *nettopp* illusjons- og religionsbefridde mennesker fortære hverandre med sin løgn- og kulturfrue menneskelighet. Løgner, konvensjoner og finkultur trenges vitterlig for å kamuflere menneskenes dypeste konstituens: rotte-råheten.

Eller finnes en menneskelig konstituens som ikke er *vår* dypeste, men en guds? En gud hvis kjærlighet forelsket og biologi-analøgt er rettet mot den éne elskede, likesom vår egen forelskelse er rettet mot den éne, eksklusivt, aldri omfattende alle, – en gud som likesom vi ikke elsker og sympatiserer på grunn av den elskedes godhet eller skjønnhet, men med en kjærlighet som er uforklarlig, grunnløs og amoralsk. Sett at en slik Guds kjærlighet eksklusivt omfatter bare meg, *ikke* alle, ikke fellesskapet, ikke gruppen, ikke engang deg, du som slett ikke velkommer meg, du som jeg slett ikke liker. Men om jeg nu er elsket og hviler i en avgrunn av kjærlighet, vedkommer du meg kanskje likevel. Og sett at denne Guds kjærlighet skulle være rettet eksklusivt også til deg, ikke til alle, ikke til gruppen, men til hver eneste enkelt, og dermed likevel bli all-inklusiv, så at hans kjærlighet kysser og omfavner all jordens og menneskenes mørke?

MULIGHETSBETINGELSEN FOR OPPOSISJONENS VIRKEKRAFT

Det gis intet *svar* på disse spørsmål, kanskje bare en hånd som griper om vår idet vi synker. Ensomheten, uretten og Guds fravær i verden er total. Biologiens og utvelgelsens lov eneråder og er en hån mot menneskene, som bare ved selvmord kan demonstrere sitt verd i en verdiløs verden. Vår kjærlighet er bare grusom, fordi den gir – ikke etter rett, men etter smak, og den har kropp og forelskelse som betingelse. Den er amoralsk.

Men likevel *finnes* spjæringer i det nattsvarte sørgeslør som omslutter Jorden. Gleder finnes, hengivenhet finnes, og endog nøkternt kan de ikke oppleves som annet enn hjemløse på jorden, merkelige vidner om sin egen evighet. Uten gleden ville vi ha *forstått* verden – som entydig og ublandet tragisk, vi kunne omfattet den med vårt intellekt og vår definisjon og burde sprengt den i stykker med en vannstoffbombe.

Men glede og hengivenhet *finnes*, de lar oss ikke engang i fred med vår tragikk. De er uberegnelige irrløse som ikke hører hjemme i en svart og torturert verden, og de gjør denne verden – ikke lenger tragisk, men verre: de gjør den absurd, uomgripelig, ikke til å forstå – like absurd og uforståelig som f. eks. at en eventuell gud skulle avkle seg sin guddom og vise sin avmakt ved å bli menneske og henrettes for bespottelse mot seg selv. Håpet i en håpløs verden og gleden i en verden av smerte er like absurde som f. eks. at denne menneskevorne gud etter sin død skulle

oppstå fysisk legemlig fra graven. Gleden strekker tunge til tragikken likesom oppstandelsen gjør narr av korsfestelsens entydige gudsfravær, som ikke levner noe «allikevel», men er all guddoms nei i verden.

Men gleden og hengivenheten *finnes*, enda de er umulige; håpet *finnes*, enda det håpede er absurd. Så intenst alene er mennesket og så absurd er tilværelsens karusell av tragikk og glede at dens eneste fullstendige analogi er bildet av Menneskesønnens korsfestelse og oppstandelse: det første en tragedie, det annet en absurditet.

Denne mythos har vært det forjettende bilde som en hel kultur har lengtet etter å berøre. Det er ikke bare fordi den dulgt har «forklart» den uforståtte tilværelse, men også fordi den har lovet hva vi inderligst har håpet: en nestekjærlighet, som ikke av plikt, men av glede omfavner hver skapning. Et slikt dialektisk bilde som irrasjonelt forener og uttrykker det intellektuelt uuttrykkelige, må være mer enn et bilde, det må være den modell hvorefter vi selv er skapt, ikke en modell skapt av oss: Korsfestelsen er jo vår egen martrede alenehet uten Gud, som i kraft av sin uhyrlighet bare kan beskrives med ord hentet fra religionens, den maksimale lidelses og lidenskaps sprogsfære. Og oppstandelsen: den biologisk umulige glede midt i tragikkens dyp, som dog *er*, tross sin umulighet, og som intellektet hverken kan forklare eller utslette. Gleden lover allerede sin evighet, oppstandelsen lover *vår* evighet i gleden.

Gud er summen av all Jordens lidelse og glede, fylden av død og fylden av liv. Vår er Hans glede, vår lidelse er Hans, Han er vår avbildning, og vi er Hans, skapt i Hans bilde. Han er innbegrepet av all jordens pinsler og henrykkelse, vrede og kjærlighet, den avmektige og sørgende, som besegler at Jorden er et Auschwitz, men dog fødestedet for evighetens håp.

Denne all-lidenskap kan elske alt værende, og vi finner enkelte, flammegnistene som til sammen utgjør lidenskapens sol, kan, ved å dukke inn i Jordens hjerte – i et mektig totalvy over all levende tilværelse, elske vår bror ubetinget, vi er hverandres Menneskesønner. Vi *kan* solidarisere oss over-biologisk med hverandre, vi kan svi av vår rotte-utrustning. (Vissheten om at vi kan hva vi håper, opptrer i ideologiens kameratskaper som et krav, et 'du skal', begrenset til kameratene, men med rotters opptreden overfor dem som står utenfor.)

Og denne sambevissthet er ikke en religion, men et nærvær. Gud er menneske.

*

Men vi faller ut av sambevisstheten. Vi makter ikke å elske med Guds bevissthet, men lepjer i oss vår glemsel og gjør ondt mot den som forstyrrer vår fred. Men imorgen svikter nytelsen, og vi faller i skam, dømt av oss selv og av nestekjærlighetens bud. Guds forelskelse er imidlertid like ubehjelpelig som vår egen, han kan ikke opphøre å elske, selv når mennesket spytter på Ham – på sin bror.

Takknemligheten over at Gud ubehjelpelig og ubegrenset tilgir min spott kolliderer som i en atomfusjon med skammen over at jeg ikke makter la være å spotte: Denne psykiske eksplosjon mangler navn, men en ny nestekjærlighet er mitt eneste verge mot å bli drept av den.

Men for den således dømte og tilgitte finnes det også et 'dagen derpå'; nestekjærlighetens hverdag, som også kan kalles 'den moralske stand'. Men nu er moral ikke anstendighet eller jus, men et enkelt memento om å huske tilgivelsen. Ett eneste imperativ er nødvendig forat tilgivelsen og takknemlighetens ildhjul skal holdes roterende, og forat tilgivelsesløftet ikke skal bli et dogme. Dette imperativet er kravet om en stadig tilbakevenden til skammens og takknemlighetens brennpunkt. For nestekjærligheten handler ikke automatisk, heller ikke nu. Innsikten i mysteriet må meditativt vedlikeholdes, hvis ikke vil man imorgen tro det var en løgn. Imperativets innhold er dette: Du skal komme ihu at du er elsket, dømt og tilgitt. Moral er hverken å gjøre godt eller å ville gjøre godt, men å huske at man er elsket. Blivende i denne erindring, i denne moral, vil jeg *ikke* bli en moralist, en religiøs prinsipptrytter og andre menneskers slegge for Guds skyld, men

jeg vil komme til å leve i «alkymistens» frie nødvendighet og fryktløse åpenhet – en tilstand som avløser så vel vilkårlighet som tvang.

Den kjærlighet som ikke har kropp og sympati som basis, har så vidt begynt å inkarnere på Jorden, men den skal fortsatt inkarnere og strekke seg like ned til kropp og sympati – og ned i det tette vev av jordiske betingelsesmønstre. Mønstrene – de sosiale, de psykiske, de biologiske og de historiske – må eftergås med kjærlighetens tålmod og hverken neglisjeres eller absoluteres. Dette er den kommende materialisme, for hvilken tingene i sin fulle stofflighet, hver enkelthet, hver sten, hver relasjon, er isprengt en guddomsgnist som slår når vi kjærtegner den.

Dette er også mulighetsbetingelsen for en opposisjon de profundis – et samvirke mellom individer som er døde og dog lever, og som ikke lenger retter sin voldsomhet, sin energi og sin élan *mot*, men *for*. Ellers vil man ramme løgneren med løgnen, noe som er like galt som å bestorme Stortinget, skyte de sittende, men la taburettene stå. Med kjærlighetens sverd kan man i stedet skille løgneren ad fra hans løgn. Men hertil gis ingen oppskrift, ingen retningslinjer, bare øyeblikkets og situasjonens egne, uforutsette krav. Hver situasjon er en svimlende singularitet, den *er* sitt eget mønster, men *har* ingen modell. Og uten Guds kjærlighet og tilgivelse, vil vår egen omkomme i de situasjoner vi vil møte som oppopperende. Guds kjærlighet er alene betingelsen for en opposisjon de profundis.

(Forts.)

Kritikk av den politiske fornuft TILLEGG

Av Tor Kaare Kvaal og Jan Isak Sæther

[S. 245-251]

Opposisjonen finnes – overalt og i alle, hos noen ulmende, hos andre allerede brennende. Denne opposisjon vil aldri være aggressivt selvrettferdig, fordi den ikke stammer fra en flokk, fra menings- og hat-enede, hvor individene knytter hverandres never mot en felles fiende.

Kjærlighetens opposisjon, som er forsøkt omrisset i Del II, kan ifølge sin natur ikke ruinere, den kan bare fylle og forandre.

Men hvordan virker så denne opposisjon, som tidligere også er omtalt som ‘den uberegnelige’?

Den vil virke på alle de måter som ingen kan vente eller forutsi. Bare den enkelte opponerende vet hva og hvordan han må ytre, bare den enkelte som i hver enkelt livssituasjon, i hver enkelt sak og overfor hvert enkelt menneske ytrer hva kjærligheten i hvert enkelt øyeblikk tilsier ham. (Kjærligheten *eksploderer* riktignok ikke i hvert øyeblikk, men den kan alltid huskes. Deri består den moralske skapen, den moralske kunst, hvori ethvert menneske er stedt til å gjøre fremgang – via nederlag og feiltrinn.)

Psykologisk kunne den opponerendes opposisjon og hans holmgang med den politiske fornuft kanskje beskrives i drama- og romanform, derimot ikke i essayets. Men herom burde vel nettopp *ikke* skrives for mange romaner, fordi den sjeletrålende, dyptborende roman i sitt forsett å kartlegge sjelen aldri kan annet enn å overforenkle den. Dens karakteriseringer behøver ikke være uriktige – menneskesjelen *kan* bare ikke uttømmes i karakteristikk, den og dens møte med verden er uendelige i sin mønster- og mulighetsrikdom. Sjelen består ikke bare av dybder, [246] men er en uendelighet som hvert menneske bebør. Den dyptborende litteratur gir leseren isteden et middelbart forhold til verden, den blir en fortolkningsnøkkel og en forståelsesmodell for verden og menneskene, disse som bare kan forstås svimlende singulært for hver gang man utsettes for dem.

Hvordan mennesker kan forandre samfunn, vet forfatterne ikke, trolig til leserens skuffelse, og de kan heller ikke gi noe konsist program til politiske forandringer, uten at dette ville bli et noteark for nye politiske dirigenter.

Men selvklaart er det at den opponerende bare kan smile av de teorier og meningsystemer som har dannet basis for statsdannelser, vel å merke når de er å finne mellom permer i bibliotekene som interessante og rørende vitner om intellektets trassige barndom og allviterske pubertet på jorden. Men den opponerende må trekke sverdet mot intellektet når dette ennu hevder sine teorier som «sannheter» og vil omstøpe menneskelivet til en firkant eller en linje utstrakt fra AKP til Libertas.

Men kan man trekke sverdet og hugge – i kjærlighet?

Kjærligheten er selv alle stivnede formers øks. Kjærligheten er brutal. Den nedhugger alle barikader og alle meninger, fordi de allerede er døde. Men den dreper ikke. Kjærlighetens brutalitet lar det gode gjøre vondt.

For kjærligheten er f. eks. menneskenes «godhet på bunnen» en teori. Den elsker ikke godhet, den elsker mennesker. Godheten er for kjærligheten et lik. Meget av det som synes livsoppholdende for mennesker, er for kjærligheten dødt – det er gjemsel, skanse, armatur, kort sagt teori. Men den lar mennesket utholde sin nakenhet, sin gjemselsløshet, sitt liv, selv om det også nu er fylt av feiltrinn, skyld og nederlag.

Kjærligheten opptrer ofte uberegnelig, og det overalt, også i radioen, i forretningskorrespondansen, fra talerstolen og pressebenken, ofte også i sitt svar. Den svarer ikke alltid på hva

den blir spurt om, men lar den spørrende begrave sitt spørsmål. Den kan opptre tilsynelatende inadekvat, den kan f. eks. ytre seg ikke-politisk om politikk; den stiller ikke forventninger, men forandrer dem; den avslører mang en diskusjon som verdig en homerisk latter, den flombelyser debatteringenens lumre skyggeverden og gjør det ingen venter, men slik at enhver forstår han burde ha ventet det.

Uberegnelig var zen-mesteren Hui Nengs reaksjon da han overvar en heftig diskusjon mellom disiplene om hvorvidt nasjonens vimpel flagret stolt i vinden eller om vinden flagret i den stolte vimpel. Det er såmenn deres egne tanker som flagrer, innskjøt mesteren.

Da de skriftlærde i Jerusalem med blikket vendt mot Jesus engang pekte på en hore og minnet ham om Mose første lov som påbyr stening av horer, svarte Jesus: Den av dere som er feilfri, kan kaste først.

Når regjeringsdelegater ved en fredselkende nedrustningskonferanse sent utpå den førtiende natt er kommet til enighet om at troppestyrkene likelig kan nedskjæres til et antall av 50 000, har kanskje en ikke-diplomat sneket seg inn bakveien, og han sier: Går det ut over likeligheten om vi nedskjærer til 0?

Eller to soldater fra hver sin stridende nasjon møtes på fronten med oppladte bajonetter, ser på hverandre og sier: Unnskyld, har vi egentlig truffet hverandre før? Er vi hverandres fiender?

Hva vil skje med ikke-diplomaten? Han ville antagelig bli tatt hånd om av sin fredselkende regjering, fordi han elsket freden så høyt at regjeringen ville opphøre å eksistere om han fikk rett. Og hvis avdelingene på hver sin side av fronten bestod bare av soldater som absolutt ikke kunne dra kjensel [247] på hverandre, hverken som rivaler, eller kreditorer, og alle som en oppdaget at de intet hadde imot hverandre, ville de reise hjem og opprette et våpenmuseum.

Uberegnelighetens opposisjon er ikke menneskehetens sak, heller ikke et menneskes sak, men Den enkeltes. 'Menneskeheten' er et ord, men samtidig enkeltmennesker i verden vet at de er mer. Den *ene* enkelte, derimot, som våger frihetens enkle sprang og *forblir* i utryggheten, blir gal, som de berømteste av vågemotets genier, Nietzsche og Kierkegaard. Den sunne gjerning må gjøres av flere, ellers blir den sunne syk av sin alenehet. I et samfunn av normale utholder ikke den *ene*, ensomme enkelte å tenke og tale i sunnhet. Han må vite, se, høre og kjenne at også andre våger å rope at keiseren går uten klær.

Den enkelhet hvormed et barn, en idiot eller en elskende kan løse et problem eller avsløre et skinnproblem, vil selvsagt få naivitets stempel av de kunnskapsrike, de som f. eks. har trådt inn i det parlamentariske villniss og lært det å kjenne i detalj, men derfor ikke har tid, syn og energi til å sette et spørsmålstegn ved selve den parlamentariske *ramme*. Likedan kimser fagmusikeren av en toneåpenbaring skapt av en som ikke kan noter. Man belærer den naive, sår tvil i ham, forklarer og vingestekker og gir vidløftige innføringer i labyrinten og handlingslammelsen. Den geniale løsning vil da også av den geniale erindres som et fantasteri. Han vil ikke lenger *se* at keiseren er naken, men etterhvert ha den velbegrunnede mening at keiserens nakenhet blant fornuftige kalles klær.

For den naive og for kjærligheten er Staten, Nasjonen og Partiet korporasjoner som bare kan eksistere Mot Andre. For kjærligheten er ikke bare krig et selvfølgelig onde, men også krigens mulighetsgarantist, Staten, er med like stor selvfølgelighet et onde, fordi Stat betyr lukning, selvbeskyttelse, frontdannelse. Staten kan ifølge sin natur ikke renonsere på sitt fremste beskyttelsesmiddel: våpenmakten, uten å renonsere på seg selv. Den tillit den velmenende alminnelige borger viser Staten når den dekreterer at den er til for borgernes skyld, deles ikke av den naive og av kjærligheten. Disse ser kanskje ikke enkeltelementene i Statens byggverk, men de ser at menneskene var bedre tjent uten dette byggverk.

Staten vet ikke bare hva som er 'riktig' og 'galt' i forhold til skreven og uskreven lov. Den blir også trodd når den sier at dens egen lov og dens egne disposisjoner er «gode». Staten mener å eie innsikten i og retten til å bruke de religiøse kategorier 'godt og ondt', og den er imponant nok til å bli trodd. Derfor blir den ukrenkelig – som en guddom. Ved at Staten har stjålet det hellige

ordpar og domsbruken av dem, og dermed synes å ha legitimert at visse mennesker overhodet kan dømme godt og ondt, har den krenket all etikk.

Statens maktbesittelse av kriteriene for moralsk dom, inngyder i undersåtten en hellig age for det van-hellige, og han våger ikke å stille under tvil hverken Statens myndighet eller dens intensjoner. Statens ytterste politiske ramme, som også er ukrenkelig fordi Staten er «god», er idag samfunnets undergangsvisse økonomiske vekstfilosofi og målrasjonalitet, det omtalte «mer-og-mer-av-hva-vi-har».

Alle grupper fra høyre til venstre i det politiske linjeunivers, d.v.s. alle statsaspiranter, bruker disse begreper «godt og ondt» – utsagt eller usagt – Kr.F. eller AKP; de fortolker og appliserer dem på hver sin opportunistiske og frontale måte og anvender dem som lest for alle samfunnsmessige og historiske tildragelser.

Ordparet fra 1. Mos. 3 er hjemmehørende kun i mystikerens metasprog og *kan ikke transponeres*. Det billeduttrykker en uutsigelig metaværen, og er både [248] mer enn og mindre enn deskriptivt, men i hvert fall ikke normativt. I vår tids retthaveriske og pekende bruk forestilles ordparet derimot som en oppfordring til svart-hvitt-moralisme. Ved det juridisk/filologisk/politiske misbruk er 'godt og ondt' blitt nedsenket i verden som en moralsk *jus* og herunder blitt oppsplittet i «godt *eller* ondt», mens de i virkeligheten er uløselig sammenhørende hinsides all jus og alt valg. Et løsrevet «ondt» blir da yttergrensen for hva de «gode» samfunnsmakter kan tilgi. For mystikeren, som erkjenner 'godt og ondt' ontologisk, ikke som et moralsk «godt eller ondt», er denne moralsk-juridiske innsnevering en ugjenkjennelighet som intet har tilfelles med den mystiske erkjennelsesakt, der godt og ondt *åpenbares*.

Det å gjøre godt og ondt til et universelt enten-eller, en altomfattende verdenskamp mellom «det gode og det onde prinsipp», hvor valg til enhver tid er påkrevet og *mulig (!)* – det å rollefordele mennesker i «gode» og «onde», riddere og vandaler, gjør godt og ondt til enkle motsetninger og moralen monoman, pekende og fanatisk. Den blir til en amoralisme som forventer et oppgjør mellom sant og løgn, sanndrue og løgnere, anført av de «gode» og «sanndrue», som mener å kunne materialisere «det godes» prinsipp for all tid. Denne misforstått religiøse *eksklusivisme* er ikke bare en historiens pest, men også en svært velkommen teori for sannhetsbesittere, partier, statsraison og forsvarspolitik, som finner det tjenlig for sin eksistens, sin vekst og sin svada å være «gode» når de slår ihjel «de onde».

Denne moralisme gjør en uløselig og uutsigelig eksistensiell konflikt til et enkelt valg: valget godt eller ondt. Ved å gjøre godt og ondt til de to retningsgivende prinsipper for alle valgsituasjoner, som dermed også påstås å være løsbare – ved dette blir livet, tildragelsene og naturen tilskåret etter dette valgskjema og dermed forflatet og overforenklet. Alle andre konflikter destillerer til å symbolisere denne ene moralske general-konflikt.

I realiteten har ethvert moralsk «riktig» valg i rekken av sine uendelige konsekvenser et utall destruksjoner til følge. Enhver «god» gjerning har OGSÅ «onde» følger, den rammer f. eks. hvert menneske den ikke tilgodeser. Ethvert menneske er alt ved sin første impuls i verden en skyldner, en «ond». Moralisten vil bare ikke innrømme at alle er vandaler i den moralske kamp, og at ingen er riddere. Ethvert moralsk valg er «ondt» (i moralistens bruk av ordet). Det går ganske enkelt ikke an å leve uskyldig.

Men dette er ingen ansporing til moral-løshet, for mot moralismen står den genuine opplevelse av det moralske valg som en uløsbar antinomi (bud i strid med bud), der man opplever Gud som schizofren og hvorigjennom hvert livsøyeblikk blir til en valgsituasjon hvor det å velge «godt» blir komplett umulig. Man velger uten noensinne å kunne kalle valget «godt». Mennesket kan ikke velge *mellom* godt og ondt. Det kan bare velge å bli rammet av det umenneskelige krav *om* valg og bli moralsk drept av det – eller velge å *verge* seg mot å se valgkravet og dermed unnfly både dødsdommen og kanskje benådningen. Dø- og vord-prinsippet gjelder altså ikke bare for det vegetative og biologiske liv, for planter og kropper, men også i det

moralske. Dommen blir felt over meg, hva jeg enn har gjort, gjør eller vil gjøre. Dommen felles over meg, og jeg kan hverken uttale den eller felle den over *noen annen*.

Etikk er ikke læren om valget, etikk er læren om hvordan mennesket kan se at det må velge moralsk uten å kunne det. (En helt annen sak er livets utall av estetiske valg – mellom deilig og vondt, fint og slett, pent og stygt, – og juridiske valg: valgene mellom riktig og galt, i forhold til en lovkodeks.)

[249] I den mystiske erkjennelse utgjør 'godt og ondt' *den totale meningsfylde*, den erkjente skapning, som adekvat bare kan benevnes med et ord-*par*, fordi den viste seg å være svanger med motsetninger, men 'godt og ondt' er ennu ett og hellig, en u-spaltning og kjenner ennu ikke verdens-dualismens tve-egg, som kløver alt værende påny og påny. De blir ikke bare profanisert, men lar det yngle splittelse for hver ny gang de begge tilkjennes objekter i verden. (Jeg peker og sier «ond», du må velge enten å tro meg eller å se selv, eller å velge en god eller ond mulighet i det utpekte.) Godt eller ondt finnes aldri i blikkretningen av en pekende finger. Utpekes kan bare hva som i forhold til en juridisk ramme er 'galt' eller 'riktig'. Godt og ondt er alltid bare en dom som felles over den pekende, han kan ikke selv felle den. Vi er godt og ondts objekter, men kan ikke selv objektivere dem.

*

Godt og ondt er troens kardinalpunkter og berører mennesket som nåde og dom, – selv tronende hinsides all tvefoldighet, annerledes værende, enn for skapningen i berøringens skapende øyeblikk. I skapningens henrykkelse i erkjennelsens øyeblikk, skapes et rom i hjertene for dom og nåde, hinsides den ytterste grense, på hin side av den grenseløse sperring for et fornuftig innsyn og utsyn, hinsides visdomsordenes forenkling og formiddelbare karikatur av erkjennelsen. Der eksploderer både kroppen og fornuften til intet, og all visdom blir stum uten å fortie. Hva gjemmes i denne tomhet, dette Nihil? Hva skapt og skapes i denne tomhet annet enn skaperaktens nødvendige u-forhold til godt og ondt. Intetheten er skaperaktens vulva, og der blir det jomfruelig fødte til, som hviler alene i sin egen grunn, men har en verdens vorden til årsak og åre. Men på tilbakeveien fra intethetens grep, i møtet med verden, nedfelles og utfelles *begrepene* godt og ondt. Erkjennelsen er således en skaperakt. I det øyeblikk da ordet er kjød og kjødet er ord, berører Messias verden og mennesket i erkjennelsens henrykkelse intetheten. I henrykkelsen er godt og ondt ett, uten moralsk kvalitet. Først i gjensynet med verden, i erkjennelsens eftertanke, blir godt og ondt svangre med etiske kvaliteter. Gjensynet med verden oppfyller intethetens ånd og overlater til mennesket å utfolde seg påny. Med henrykkelsen i minne og som ny i en gammel verden, blir godt og ondt til etikkens tause lederengler som byr å fastholde det erkjente. Men i støvet, forlatt av skapen og erkjennelse, i ormers underskog og menneskerotters jordhull, som moralsk pekefinger, fortolkningsnøkkel og trykksverte, er godt og ondt begge fiender.

*

Ved å huske at erkjennelsen av godt og ondt er – ikke bare en skapen, men også en åpenbaring, får skapningen sin mulighet til å fatte verden som amoralsk, bestående av motsetninger, og avhengig av troen på erkjennelsens mening for å bli moralsk. Motsetningene adskiller og stiller krefter mot hverandre. Godt og ondt *omfatter* og stiller meningen *bak* kreftene til skue for det erkjennende øye, for den erkjennende som har stått i det skaptens sentrum og kjent hele dets innebyrd uten selv å ha skapt det.

«Godt kan hverken profileres, forstås eller føles ved å stilles opp mot et «ondt». Alle verbale misbruk som kan gi skinn av det, skyldes en øyeblikkelig mangel på et mer dekkende ord-par for den tilseiktede motsetning, f. eks. galt og riktig, snill og slem.

Sprogmisbruk har gjennom historien ofte vært identisk med maktmisbruk. Det [250] tjener f. eks. Staten å kunne disponere over en større maktmassivitet enn det som er uttrykt i dens lovverk, disposisjonen over *himmelens* nøkler kom imidlertid istand ved en enkel sproglig vri: riktig og galt ble til godt og ondt. En slik disposisjon er alltid det eneste tenkelige selvforsvarsmiddel når redelighet og logisk selvforsvar er umuliggjort av regimets idioti og åpenlyse forkastelighet. Det tjener også Staten å pervertere dø- og vord-prinsippet, slik at en død *for Staten* blir livets mening – i van-betydningen heltedød ved frontavsnitt, eller utånding i et korstog mot «løgnere». I det hele tatt har det tjent Staten å vite seg så stupid at den måtte innta Guds tronstol for å få revansj over de som motsa den. Og fra denne posisjon har godt og ondt vært anvendt til å grunnge kriger og all organisert grusomhet gjennom historien, til å frakjenne menneskene moral ved å oppkaste seg selv til «ridder» og formynder over menneskenes hoder og dekke alle tegn til noen annen himmel enn myndighetens.

Da Staten ble Kirkens ramme, ble Staten også på vegne av Kirken forvalteren av de hellige begreper 'godt og ondt'. Staten ble ikke bare Kirkens mandatgiver, men kom også til – på Kirkens vegne – å avgjøre hva som var godt og hva som var ondt. Da sekulariseringen satte inn, og Staten *rent verbalt* oppgav bruken av det hellige ordpar, fortsatte den i folks bevissthet å besitte sin absolutte myndighetskarakter, den var ikke lenger sakral, men forble sakrosankt – ukrenkelig.

Staten virker imidlertid ikke etter hellige lover, den virker kun etter loven om sin egen selvoppholdelse. Dens fornuft kalles stats-*raison*, og er av de klassiske statsteoretikere skarpt adskilt fra den hellige virkesfær. I og med at Statens i folks bevissthet beholdt sin uimotsigelighet, ble den en avgud, en vanhellig som tiltenktes (men også avkrevdes) ufeilbarlighet. For undersåtten er lederen en guddom, hvilket vil si at det stilles u-menneskelige krav til lederen, og hvilket i sin tur medfører at lederen, fordi han nyter å aktes, tviholder han på sin mer-enn-menneskelighet og tyr til magiske midler som forvaltningen av godt og ondt. Ond er f. eks. den som sier ham imot. Lederen må oppleves som en moralsk størrelse for å forbli leder. Den skuffelse som lederen gir undersåtten i de øyeblikk han avslører sin menneskelighet, sin feilbarlighet, må han tilbakevise ved et moralsk affektivt selvforsvar eller utslette med maktmidler. Således må Staten ved utstrakt bruk av den moralske domsmyndighet, ved politi-tiltak og ved mer taktiske former for hjernevask, stadig festne sitt grep på undersåtten og kneble hans opposisjon. For det skinnhellige image må bevares forat Staten skal kunne bestå og f. eks. uimotsagt beordre titusentall av unge mennesker ut for å myrde jevnaldrende fra en annen stat, f. eks. fordi kongene i de to angjeldende stater ikke kan like trynet på hverandre.

Staten *sier* ikke ofte godt og ondt, men den handler med den selvfølgelige forutsetning at den eier de moralske nøkler. Statens ytterste politiske ramme, som heller ikke utsies ofte, er derfor uantastelig. Denne ramme har i de vestlige demokratier lenge vært den økonomiske vekstfilosofis absolutte ukrenkelighet. Først med den neo-marxistiske Frankfurter-skole, med tenkere som Marcuse, Habermas og Adorno, er det gitt en mulighet for enhver opplyst undersått å stille også denne ytterste uuttalte, politiske ramme under tvil, hvilket allerede skjer i mange former, mange retninger, øko-politiske, grønt sosialistiske, populistiske, anarkistiske, antroposofiske. Blant disse har vel den antroposofiske tregreningsidé den største fremtidighet i seg, fordi den ikke tenger strategisk, med brodd mot faktiske eller innbildte motstandere. Den *trenger* ikke motstandere for sin [251] selvoppholdelses skyld. Fordi denne idé ikke bygger seg opp Mot Andre, er den uten moralisme og retthaveri, derfor utsier den heller ikke dommen godt og ondt.

(Det er verd å merke seg at politiske tenkere og praktikere som Herbert Marcuse, Otto Sik og Rudi Dutschke i de siste år har vist en stigende interesse for det politiske fermenteringsarbeid som er basert på Rudolf Steiners «tregreningsprinsipp». De har f. eks. alle opptrådt som foredragsholdere ved de etterhvert berømmelige Achberg-kongresser.)

*

Moralen er, som vi har sett, den politiske fornufts største, usynlige troll. Det heter at Staten må håndheve og forsvare denne moral i krig og fred, fordi vi mennesker ikke har moral nok. La oss derfor utfordres av Statens dom og ved den antydende individuelle opposisjon vise at Staten heller ikke har moral nok, men at Staten har lånt det moralske begrepsapparat og i egenmektighet forpaktet moralen for ikke å bli sett i sin egen nakne jammerlighet. La oss tillike lære av de ensomme, som gjennom historien med blekkets etsende revolusjon eller en St. Fransiskus' forunderlige altomfavnende ømhet har statuert at alle frontale og selvbeskyttende grupperinger er fiender av kjærligheten og fiender av det kommende INKLUSIVE SAMFUNN, og at den farligste fiende, Staten, Nasjonen, med sin inkvisitoriske fornuft har inkorporert i seg eller uskadeliggjort alle sporadiske tilløp til total sprengning av det gamle, lukkede samfunn. Med større uberegnelighet og massivitet i opposisjonen kan denne ikke nok en gang bli et relieff på Statens marmorbakgrunn.

Et av den uberegnelige opposisjons mål vil ganske av seg selv bli å redusere Staten, ikke å velte den, man la den få følelsesorganer, ører å høre med, øyne til å kunne se meget mer enn motstandere og politiske merkesaker, f. eks. bli tilstrekkelig følsom til å forstå at omsorg for eldre-omsorgen ikke er det samme som omsorg for den gamle. Sluttelig vil den bli følsom nok til å måtte renonsere helt på seg selv, avvikle seg selv til fordel for en radikalt desentralisert samfunnsform, hvor menneskene tenker som ensomme, organiserer seg kun som handelsmennesker og for øvrig laes frie til å handle utfra den fastholdte erindring om kjærligheten. Resten være nu overlatt den opponerende selv.

(Opprinnelig publisert i *Ergo: Tidskrift for kultur- og samfunnsproblemer*, nr 2-4, 1974)